

РОЗДІЛ 1

МОВА ЯК ЧИННИК ІДЕНТИФІКАЦІЇ НАЦІЇ

ДЕРЖАВОТВОРЧА РОЛЬ МОВИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Баранчук Анастасія

*здобувач фахової передвищої освіти (фаховий молодший бакалавр)
земельно-правового відділення*

*ВСП «Рівненський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»*

Науковий керівник:

Кристончук Тетяна

доктор педагогічних наук, професор,

голова циклової комісії гуманітарних дисциплін

*ВСП «Рівненський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України»*

Мова – не лише засіб спілкування, а й головний чинник консолідації нації, оскільки забезпечує єдність, вільний і культурний розвиток національної спільноти, стоїть на сторожі збереження національної ідентичності, здорового духовного і ментального розвитку, а отже, виступає могутнім засобом зміцнення національної свідомості.

Мовне питання у державі потребує особливої уваги. Саме мова вирізняє нас проміж інших, саме мова поєднує нас, саме мова є «символічним ключем до національної культури». Розглянута проблема належить до царини найскладніших питань. Мова є стрижневим елементом на кожному з етапів виникнення та розвитку держави. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не було, не може існувати без мови. Це стосується всіх народів, усіх верств і прошарків суспільства й кожної окремої людини. Оскільки мова – явище суспільне, то не лише загибель суспільства призводить до зникнення мови, а й умирання мови спричиняє зникнення нації, яка не вберегла своєї мови. Мовна система обслуговує всі сфери нашого життя, унормовує та структурує парадигму відносин нації загалом і кожного з її представників зокрема. Вона є об'єктом уваги мовознавців з огляду на мовну політику, яку провадить певна країна [1].

Мова – не лише засіб спілкування, вона відображає мислення, світогляд, а отже, і свідомість кожного окремо взятого індивіда зокрема і всієї нації загалом. Саме мова є тим головним джерелом і чинником консолідації нації, який забезпечує єдність та розвиток здорового менталітету та культури народу як нації, постає потужним засобом зміцнення національної свідомості, а отже, зберігає його національну ідентичність упродовж тисячоліть. Тільки народ, який усвідомлює себе, який поважає і шанує свою культурноісторично-мовну спадщину, може називатись нацією і зберегти свою ідентичність та цілісність для наступних поколінь [2].

Аналіз останніх публікацій і досліджень з мовної проблематики свідчить, що науковці розглядають у своїх працях різні аспекти розвитку і функціонування української мови в сучасних умовах. Зокрема, питання сучасного стану та нормативно-правового забезпечення функціонування державної мови досліджують Л. Аза, Є. Головаха, М. Вівчарик, Я. Грицак, І. Дзюба, В. Лизанчук, Н. Паніна, А. Погрібний та інші вітчизняні вчені. Пріоритети мовної політики в консолідації українського суспільства розглядають у свої працях І. Дзюба, С. Здіорук, М. Карпенко, Л. Масенко та інші науковці.

Свою увагу на проблемах функціонування української мови в державному управлінні зосереджують І. Лопушинський, І. Плотницька, О. Ткаченко та інші дослідники. Крім того, останніми роками в Україні відбулася низка наукових конференцій, семінарів, присвячених мовному питанню. Але серед невирішених частин проблеми поки що залишається дослідження мовної політики Української держави в контексті пошуку моделі формування української політичної нації в сучасних умовах.

Метою дослідження є визначення основних завдань державної мовної політики і пріоритетних напрямів управлінської діяльності органів державної влади щодо утвердження української мови як єдиної державної мови, як засобу консолідації суспільства. Досягнення даної мети обумовлює розв'язання низки завдань: вивчення ролі державної мови у контексті формування та зміцнення української національної свідомості; аналіз сучасної мовної ситуації в Україні, стану розвитку української мови та існуючих моделей формування політичної нації.

У контексті окресленої проблеми слід зазначити, що статус української мови як єдиної державної мови в нашій країні був визначений наприкінці 1989 р. Законом "Про мови в Українській РСР" [4], що створило передумови для поступового відродження мови титульної нації як повнофункціонального засобу спілкування й важливого чинника розбудови соборної Української держави. З прийняттям Конституції України державний статус української мови був закріплений у ст. 10 Основного Закону, яка проголошує: "Державною мовою в Україні є

українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

З метою формування та здійснення державної мовної політики в незалежній Україні були створені спеціальні державні органи й установи: Держдепартамент із здійснення державної мовної політики у структурі Державного комітету у справах національностей та міграції; Рада з питань мовної політики при Президентові України.

Їхня діяльність спрямовувалась на створення умов для розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, а також розвитку і використання мов національних меншин України, задоволення мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Виходячи з важливості зазначеної проблеми постановою Кабінету Міністрів України у 1997 р. були затверджені "Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови" [6], а згодом у 2003 р. ще однією постановою уряду затверджена "Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 рр." [7]. Обидва документи спрямовані на розвиток, підтримку і захист державної мови в Україні. Їхній зміст, по суті, визначає основні напрями мовної політики нашої держави та завдання органів влади щодо їх реалізації.

У 2019 році Верховною Радою України був ухвалений закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Раніше статус української мови регулював Закон України «Про засади державної мовної політики» (так званий «закон Ківалова-Колесніченка») — цей документ фактично нівелював статус української мови як єдиної державної в Україні. Після Революції гідності його намагалися скасувати, та тодішній спікер парламенту не підписав це рішення Ради, посилаючись на необхідність спочатку розробити новий Закон. Щоб замінити визнаний неконституційним «закон Ківалова-Колесніченка», був розроблений та ухвалений у першому читанні восени 2018 року законопроект 5670-д. У написанні проекту закону брали участь громадські активісти й експерти.

Виходячи з вищезазначеного цілком справедливим постають питання: як змінилося становище української мови у суспільстві, якою є сучасна мовна ситуація в державі, і чи можна сьогодні констатувати зміцнення державного статусу української мови як важливого чинника консолідації суспільства, зміцнення національної свідомості?

Державність української мови є основою формування сучасної української політичної нації, важливим чинником консолідації українського суспільства, символічним уособленням української державності, гарантією збереження національної ідентичності

українського етносу і державної єдності України. Таким чином, українська нація і держава мають забезпечувати відродження і захист української мови, якісну розбудову українського мовного простору.

Водночас слід відзначити, що державна роль української мови жодним чином не спрямована на обмеження розвитку мов інших етнічних груп. Одержавлення української мови зовсім не означає приниження чи ігнорування, мов інших національних меншин в Україні, а відродження і піднесення понижених, поруйнованих, упосліджених української мови, культури, духовності.

Надання українській мові статусу державної сприяє всебічному розвитку національної культури українського народу, а тим самим здійсненню найвищих гуманістичних загальнолюдських ідеалів. Державний статус української мови належить до тих позамовних чинників, які визнають національно-мовну політику в галузі освіти взагалі, статус мови в засобах масової інформації, в міждержавному дипломатичному спілкуванні тощо. Неперервна мовна освіта має забезпечувати такий рівень оволодіння державною мовою, який сприятиме використанню нею всіх суспільних функцій, а також функцій мовного розвитку особистості [1].

Важливим напрямом державної мовної політики є створення системи дієвого контролю за дотриманням мовного законодавства в державі. Культурно-мовний чинник у становленні української політичної нації є принциповим питанням. Українська політична нація постає на основі цінностей корінного українського етносу, його мови, символіки, звичаїв, традиційних атрибутів державності. Виходячи з цього українська мова, як мова найбільшого, автохтонного етносу України, має бути мовою громадянства - державною мовою. Крокуючи до мовної спільності, нація буде здобувати додаткові підстави для усвідомлення власної єдності у справі державного будівництва.

Перспективи подальших розвідок. Виходячи із складності зазначеної проблематики подальшого дослідження потребують правові аспекти функціонування української мови, забезпечення українською мовою різних сфер спілкування у різних регіонах держави, стан науки про українську мову і мовну ситуацію в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Мова як головна ознака ідентичності української нації. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/195353155.pdf>
2. Дрогомирецька М. Мова як засіб національної ідентичності та консолідації. URL:

https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32622/2/TSDNM_2020_Drohomiretska_M-Mova_yak_zasib_natsionalnoi_79-80.pdf

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про мови в Українській РСР. К. : Преса України, 1989. 72 с.
1. 5.Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. К. : Преса України, 1997. 79 с.
4. Комплексні заходи щодо розвитку і функціонування української мови: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 верес. 1997 р. № 998 // Освіта. 1997. – 4 верес.
5. Про затвердження Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовт. 2003 р. № 1546.